Necip Fazıl'ın Eğitim Anlayışı Üzerine Bir Deneme*

Prof. Dr. Vefa Taşdelen
Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Öz

Çağdaş düşünce ve edebiyat dünyamızın öne çıkan simalarından biri olan Necip Fazıl Kısakürek'in, aynı zamanda bir eğitim-öğretim tasarımı da ortaya koymaya çalıştığı *İdeolocya Örgüsü*'nde geçen "ideolocya" kavramını asıl anlamamız gerekir? Onu varlığın anlamı ve toplum düzenine ilişkin temel soruyu herkes adına cevaplayan bir ideoloji, bir kitle felsefesi olarak mı görmemiz, yoksa bireyi, bizzat kendi cevabını vermesi için teşvik eden bir dünya görüşü, bir hayat anlayışı olarak mı anlamamız gerekir? *İdeolocya Örgüsü*'nden, bulunduğumuz konum ve sahip olduğumuz bakış açısına göre her iki yorumu da türetebiliriz. Bu ikilemden kalkarak söylemek gerekirse, "ideolocya", katı bir "tek-tip" hâle getirme faaliyeti değil, insan doğasının çoğul yapısı merkezinde İslam maneviyatının bir tür yorumu olarak görülebilir. Eğitim ve buna bağlı yaşama formu oluştururken dayanılacak temellerden biri manevi değerler, bir başkası insanlığın ürettiği hikmet, felsefe, hukuk, sanat, edebiyat ürünleridir. Onun eğitim anlayışı bu iki güçlü mecranın kavuşma ve harmanlanma noktasında bulunur. Bu yorumdan hareketle söylenebilir ki; Necip Fazıl, ruhu, benliği, vicdanı hür; irade terbiyesini, içsel arınma ve olgunlaşmasını gerçekleştirmiş, özgür ve eleştirel düşünebilen, kendi değerlerini eleştirip yeniden üretebilen bir insan profili arzular. Bu bireyin kültürel ve milli bağları güçlüdür. Bütün bu özellikler onun otonom bir birey olarak ortaya çıkmasına katkı sağlar. Belirli bir öğreti içinde düşünme yetisini ve üretim kapasitesini yok etmek değil, tüm insanlık için bir değer üretebilmeyi ifade eder. Onun otonom olması kimliksiz, perspektifsiz, duygusuz, değersiz olduğu anlamına gelmez; aksine kendisinin bizzat bir değer ve bakış açısı olduğu; bakan ve gören göz, düşünen ve kavrayan akıl, hisseden ve etkilenen vicdan olduğu anlamına gelir. Bu çerçevede aşağıdaki makale, Necip Fazıl'ın eğitim anlayışı ideolojik midir, yoksa felsefî-varoluşsal nitelikler mi taşır, sorusu karşısında daha çok ikinci yaklaşımı benimsemenin bir ürünü olarak ortaya çıkar.

Anahtar Sözcükler: Necip Fazıl, ideoloji, idealizm, eğitim, şahsiyet, otonomi.

Abstract

How should we understand the "ideolocya" concept is placed in İdeolocya Örgüsü (The System of Ideologia) which is important work of priority name of contemporary Turkish literature, and thought Necip Fazıl's? Should we understand it an ideology, a mass philosophy which is answer the basic question about meaning of being and life instead of humanity, or should we understand it as a world view, an understanding of life, which is encouraged our to give an answer to basic questions of existence? We can derive both interpretation in *İdeolocya Örgüsü* according to situation we live in which. If we starting from that dichotomy, Necip Fazıl's "ideolocya" isn't an ideology want to uniform people, it can be seen as an interpretation style of Islamic spirituality in the center of multiplicity in nature of humanity. While we products that cultural form, we based on spirituality and values humanity as arts, sciences, philosophy, wisdom, literature, etc. Starting from that interpretation, it can be said Necip Fazıl aim a type of man free in him/her opinion, conscious, cultivating his/her will, realized his/her inner training and katharsis, he/she thinking critically, and regenerating his values. Aimed individual's national and traditional bonds are strong. All of that attributes are contribute to emergence of an autonomous individuality. Autonomous individuality not mean to destroy thinking ability and productive capacity, contrary to mean to product a value for whole of man. To be an autonomous man mean isn't to be an faceless, a callous, and worthless, on the contrary it's a mean to be a value, a wisdom himself/herself. In this context, following article appear in the face of the question if the whether Necip Fazıl's pedagogical thoughts is an ideological or an philosophical-existential context. The article place is in section of second option.

Anahtar Sözcükler: Necip Fazıl, ideology, idealism, education, personality, autonomy.

* Bu makalenin kısa bir özeti 02-05 Mart 2017 tarihlerinde Bozok Üniversitesinde yapılan *Kaldırımlardan Sakarya'ya Necip Fazıl Sempozyumu*'nda sunulmuştur.

Giriş

İnsanoğlu her yerde ve her zaman, bir düş kurar. Bu düşün içinde iyilikler ve güzellikler, sevgiler ve umutlar vardır; adalet, barış, huzur ve güven vardır. Filozoflar edebiyatçılar, özlemini duydukları her ne varsa yazdıkları ütopyalarla dile getirmişler, bu şekilde insanlık için bir dilek ve temennide bulunmuşlardır.

Her ütopik eserlerde, ideal devlet ve toplum yapısını üretecek, açık ya da örtük bir eğitim anlayışı da vardır. Ütopyalar toplumu değiştirmede ve toplumsal sorunların çözümünde önceliği eğitime vermişlerdir. İlk ütopya örneği olan Platon'un *Devlet*'i, adalet, mutluluk ve refahı amaçlayan bilgi temelli bir organizasyon olarak belirli bir eğitim anlayışı etrafında şekillenir. Sadece erdem, adalet, mutluluk değil, hiyerarşik yapısı ile toplum da belirli bir eğitim anlayışının ürünü olarak ortaya çıkar (Platon, 1988: 24). Toplum ve devlet içindeki bu büyük öneminden ötürü, hocası Platon gibi Aristoteles'in *Politika* isimli eserinde de eğitim politik bir aygıt olarak ortaya çıkar. Eğitim devlet tarafından bütün yurttaşlar için aynı amaca yönelik, herkes için bir ve aynı olacak şekilde verilir. Bu eğitim o toplumun aynı değerler etrafında birleşip toplum hâline gelebilmesi açısından önemlidir. Aristoteles şöyle der: "Öyleyse eğitim hakkında yasalar konulması ve eğitimin kendisinin ulusal bir sorun sayılması gerektiği açıktır. Fakat bu eğitimin ne gibi bir eğitim olacağı ve nasıl yürütüleceği sorusunu unutmamalıyız. Çünkü bugünlerde eğitim uygulaması üstüne karşıt görüşler var. Gençlerin erdeme ilişkin olsun, en iyi yaşama ilişkin olsun, neler öğrenmeleri gerektiği konusunda genel bir anlaşmaya varılamıyor; onlara verilecek eğitimin, ruh karakterinden daha çok zekâya mı yöneltileceği de aydınlatılmış değil. Gözümüzün önünde olan şeyler bu sorunu daha da karmaşıklaştırmaktadır ve eğitimin yaşamda faydalı şeylere mi yoksa temel-olmayanlara mı yöneltilmesi gerektiği de belli değildir. Gerçekte neyin erdeme götürdüğü üstünde de bir anlaşma yoktur. İnsanların hepsi, aynı erdemi en yüksek saymıyor; bunun için pek doğal olarak, o erdeme uygun eğitim hakkında da görüş ayrılığına düşüyorlar" (Aristoteles, 2014: 287-288). Aristoteles bu şekilde, özgür insanların ruhunu ve zekâsını, erdemin istek ve aktiviteleri için kullanmayı sağlayacak, ruhun ve zihnin soyluluğunu ve özgürlüğünü, kölece olmayışını öne çıkaracak bir eğitim üzerinde durur. Farabi'nin *Erdemli Şehir* ve *Mutluluğun Kazanılması* isimli eserlerinde de bu özelliği görebiliriz (Farabi, 1974: 38-40). Daha sonraki dönemlerde yazılan ütopyalarda da durum aynıdır. Rönesans'a gelindiğinde Campanella, *Güneş Ülkesi*'ni pedagojik bir ilkeye göre düzenler. Amaç zihnin aydınlanması ve eğitilmesidir; sosyal hayat, çalışma saatleri ve şehir planlaması bu amaca yönelik gerçekleşir. Hedef ideal devlet ve toplum yapısının oluşturulmasıdır; zira söz konusu idealite ancak bu zihinsel yapı üzerinde gerçekleşebilir (Campanella, 2004: 25-43 vd.).

Günümüzde de "eleştirel pedagoji" (Friere, 2013) ve "okulsuz toplum" (Illich, 2013) gibi yaklaşımlarla eğitimin ideolojik ve politik aygıt olarak işlevi konusunda eleştiriler ve karşı eleştiriler ortaya konmaktadır. Kuşkusuz, bir devlet ve toplum için eğitimin önemi inkâr edilemez. Ancak, etik çerçevede, hak ve özgürlükler bağlamında sorulabilecek sorular da vardır: Eğitim politik ve ideolojik bir aygıt olmalı mıdır? Olacaksa ne kadar ve ne şekilde olmalıdır? Bireyi belirli bir ideolojinin öğretisi çerçevesinde yönlendirmeye hakkımız var mıdır? Bizim açımızdan iyi olan bir politik-ideolojik görüş aynı şekilde başkası için de iyi olabilir mi? Eğitimde milli mi, yoksa evrensel değerler mi öne çıkmalıdır? Kuşkusuz bu soruları çoğaltabiliriz. Ancak inkâr edilemez bir gerçek vardır; o da her devlet ve toplumsal yapının kendi politik, ideolojik ve kurumsal yapısını yeniden üretebilmek için eğitime ihtiyaç duyduğu hususudur. Devlet ve toplum, hangi politik ve ideolojik çerçevede olursa olsun, kendisini eğitim yoluyla üretir ve sürdürür.

Burada şöyle bir sorun da vardır: "aşılama" (*indoctrine*) suretiyle gençlerin zihinlerini belirli bir şekilde biçimlendirmek, onları belirli bir şekilde düşünmeye sevk etmek, kişiliklerini belirli bir şekilde oluşturmak, gerçekten olması gereken bir eğitim faaliyeti midir? Bireyin doğası bozulur, özgür ve eleştirel düşünebilme yetisi, kendi kişiliğini oluşturma hakkı yok edilirse, bu uygun bir yaklaşım olur mu? Dahası eğitim bir kişilik mi kazandırmalı, yoksa öğrencinin kendi kişiliğini bulmasına mı katkı sağlamalı; bir ideoloji mi vermeli yoksa onu kendi düşünce ve bakış açısını bulması için teşvik mi etmeli? Hâkim ideoloji (herhangi bir yerde, herhangi bir ideoloji), kendi değerlerini, kendi öğretisini, eğitim adına genç kuşaklara aktarmalı mı? Bunu bir ideoloji veya sistem için meşrulaştırdığımızda, aynı şekilde diğerleri için de meşrulaştırmış olmaz mıyız? Sorun şudur: Devlet bizi ne kadar ve ne şekilde eğitmelidir? Kültür bizi ne kadar ve ne şekilde biçimlendirmelidir? Eğitim bize bir ideolojinin değerlerini mi yüklemeli, yoksa bize kendimizi biçimlendirme, kendi değerlerimizi oluşturma bilinci mi kazandırmalıdır? Bize bir öğretinin ilkelerini, düşünme biçimini mi aşılamalı, yoksa bizim kendi düşüncelerimizi oluşturmamız için bilgi, görgü ve formasyon mu kazandırmalı? Bu soruların cevabını verebilmek önemlidir.

İdeoloji kavramı, önemli ölçüde on sekizinci yüzyılla birlikte başlayan 1776 Amerikan, 1789 Fransız, 1917 Bolşevik ve 1949 Çin Komünist Devrimi gibi büyük devrimlerin deneyimi; Marksizm, sosyalizm,

faşizm, kapitalizm, liberalizm gibi birbirine karşıt söylemlerin, büyük anlatıların çatı kavramı veya Gutek'in ifadesiyle, "bir grubun inanç sistemi" olarak tanımlanabilir (Gutek, 2011: 163–164). Onun yaygın ve kendini dikte edecek şekilde gündelik dilin/hayatın içine girmesi sosyalizm, komünizm, faşizm ve kapitalizm gibi ideolojilerin deneyimi ile birlikte olmuştur. Bu ideolojik kutuplaşma ve ayrışma, kitapların sayfalarından taşarak meydanlara, sokaklara, cephelere kadar uzanmış, büyük kavga ve savaşların fitilini ateşlemiştir.

Peki, çağdaş düşünce ve edebiyat dünyamızın öne çıkan simalarından biri olan Necip Fazıl Kısakürek'in, aynı zamanda bir eğitim-öğretim tasarımı da ortaya koymaya çalıştığı *İdeolocya Örgüsü*'nde geçen "ideolocya" kavramını asıl anlamamız gerekir? Onu varlığın anlamı ve toplum düzenine ilişkin temel soruyu herkes adına cevaplayan bir ideoloji, bir kitle felsefesi olarak mı görmemiz, yoksa bireyi, bizzat kendi cevabını vermesi için teşvik eden bir dünya görüşü, bir hayat anlayışı olarak mı anlamamız gerekir? *İdeolocya Örgüsü*'nden, bulunduğumuz konum ve sahip olduğumuz bakış açısına göre her iki yorumu da türetebiliriz. Bu ikilemden kalkarak söylemek gerekirse, "ideolocya", katı bir "tek-tip" hâle getirme faaliyeti değil, insan doğasının çoğul yapısı merkezinde İslam ahlâk ve maneviyatının bir tür yorumu olarak görülebilir. Onun eğitim anlayışını, varoluşa ilişkin temel soruları cevaplayan değil, bu soruları bizzat cevaplaması için bireyi teşvik eden, bir bakış açısı veren değil onun kendi bakış açısını bulmasına ve kendi cevabını vermesine yardımcı olan, bir benlik ve kimlik dikte eden değil onun kendi benlik ve kimliğini bulmasına katkı sağlayan bir tutum olarak görmek uygun olacaktır. "İdeolocya" hayatı katı ve değişmez ilkeler içinde yönetmeye, bu şekilde "tek tip insan" yetiştirmeye değil, insan doğasının çeşitliliği, renkliliği ve zenginliği içinde bir yaşama kültürü oluşturmaya yönelik tutum; bu uğurda ortaya çıkabilecek politika, eğitim-öğretim, üretim ve sosyal hayat formları olarak görülebilir. Bu yaşam formlarını üretirken dayanılacak temellerden biri İslam maneviyatı, bir başkası insanlığın ürettiği hikmet, felsefe, hukuk, sanat, edebiyat ürünleri gibi yüce değerlerdir. Onun eğitim anlayışı bu iki güçlü mecranın kavuşma ve harmanlanma noktasında bulunur. Bu yorumdan hareketle söylenebilir ki; Necip Fazıl, ruhu, benliği, vicdanı hür, irade terbiyesini, içsel arınma ve olgunlaşmasını gerçekleştirmiş, özgür ve eleştirel düşünebilen, kendi değerlerini eleştirip yeniden üretebilen bir insan profili arzular. Bu bireyin kültürel ve milli bağları güçlüdür. Bütün bu özellikler onun otonom bir birey olarak ortaya çıkmasına katkı sağlar. Belirli bir öğreti içinde düşünme yetisini ve üretim kapasitesini yok etmek değil, tüm insanlık için bir değer üretebilmeyi ifade eder. Onun otonom olması kimliksiz, perspektifsiz, duygusuz, değersiz olduğu anlamına gelmez; aksine kendisinin bizzat bir değer ve bakış açısı olduğu; bakan ve gören göz, düşünen ve kavrayan akıl, hisseden ve etkilenen vicdan olduğu anlamına gelir. Bu çerçevede aşağıdaki makale, Necip Fazıl'ın eğitim anlayışı ideolojik midir, yoksa felsefi-varoluşsal nitelikler mi taşır, sorusu karşısında daha çok ikinci yaklaşımı benimsemenin bir ürünü olarak ortaya çıkar.

1. Türkiye'de Eğitim Sorunu

Eğitim, daha Osmanlı'dan beri devlet ve tolumun önemli sorunlarından biri olmuştur. Öyle ki, Osmanlı'nın çöküşünde eğitim, bilim ve kültür sorununun temel etmenlerden biri olduğu bile söylenebilir. Modern okulların açılmasından itibaren eğitimin nasıl olacağı, nasıl yapılması gerektiği hep bir tartışma konusu olmuş, olmaya da devam etmektedir (Bkz. Kafadar, 1997). Sorunun giderilmesi yönünde yapılan çözüm denemeleri, dün olduğu gibi bugün de batılı eğitim uygulamalarının kopyalanması şeklinde gerçekleşmiştir. Devlet ve toplum olarak eğitim sorununu çözdüğümüzde, diğer sorularımızı çözebileceğimizi de düşünebiliriz. Bu düşüncemizde haksız da sayılmayız; çünkü eğitim, toplumu ve toplumsal yapıyı bir bütün olarak üreten temel kurum niteliğindedir. Eğitim, toplumu değiştirmenin, ıslah etmenin en etkili aracıdır. Eğitimden başlamak doğru yerden başlamak olacaktır. Bu yüzden, çağımızın eğitim filozofu John Dewey, eğitime, toplumun ve gelecek zamanın "ebriyo"su olarak bakar; ona insanlığı geliştirme ve toplumu biçimlendirme görevi yükler (Dewey, 1955: 111- 1915: 27).

Modern dünyada eğitim, bir devlet işi olarak algılanmış, bunun bir ifadesi olarak devlet bireyin eğitimini üstlenmiş, birey de bu eğitimi almakla yükümlü görülmüştür. Bu karşılıklı yükümlülüğün ilk ifadesi 1791 yılında yapılan daha sonra diğer devletlere örnek teşkil eden Fransız anayasasındaki "zorunlu eğitim" kavramıdır. Ulus-devlet anlayışı merkezinde modern bilimleri öğreten bir "uzman" olarak öğretmen, modern dünyanın felsefesinin aktarıldığı birimler olarak da modern okullar açılmıştır. Modern okul sadece topluma uzman yetiştiren bir yer değil, aynı zamanda modern dünyanın dünya görüşünün, devlet ve toplum değerlerinin üretildiği ve aktarıldığı temel bir kurumdur da (Bumin, 2015).

Eğitim konusu dün olduğu gibi bugün de bütün dünyanın bir sorunudur. Konuyu tartışma açısından bir geleneğe, tarihsel bir derinliğe sahip olan kültürlerin sorun karşısında daha şanslı oldukları düşünülebilir. Özellikle Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma'dan sonra, insanın yeryüzündeki yerini ve anlamını rasyonel bir şekilde anlama, toplumu yeniden şekillendirme, yeni bir hayat nizamı oluşturma çabası, eğitime karşı olan ilgiyi de giderek artırmış; sadece Erasmus, Comenius, Locke, Rousseau, Kant, Herbert, Spencer, John Dewey gibi eğitim filozofları değil, John Milton, Montaigne, John Waldo Emerson gibi şair ve yazarlar da dünyayı, evreni, insanı, ahlâkı, hukuku, toplumu, devleti, bağımsız bir şekilde, kendi gözleri ve akılları ile anlamaya çalışmışlardır. Batı kültüründeki, neredeyse daha ilk filozoflarla kendini gösteren, sofistler ve özellikle de Sokrates, Platon ve Aristoteles'le daha da belirgin hâle gelen eğitim üzerine düşünme geleneği, özellikle Rönesans'tan sonra daha da yoğunlaşarak günümüze kadar gelmiştir. Aynı yaklaşım Türk ve İslam kültürü içinde, Farabi, İbn Sina, Gazali, Yusuf Has Hacib, İbn Rüşd, İbn Haldun, Kınalızâde Ali gibi düşünür ve bilgelerde de görülebilir. Özellikle Osmanlının gerileyişi ve Batı kültürünün modern çizgilerle öne çıkması sürecinde Koçi Bey, Kâtip Çelebi, Ahmet Cevdet Paşa gibi devlet adamlarının yanında Nabi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp; Cumhuriyet döneminde Peyami Safa, Nurettin Topçu gibi kimi şair ve edebiyatçılar da eğitim üzerine yazılar yazmışlar; eğitim seviyesi ile toplumsal ve kültürel gelişmişlik seviyesi arasında ilişki kurulmuşlardır.[1] Bunun temelinde yatan düşünce, eğitimin insanın insan olma sürecine yaptığı doğrudan katkı kadar, eğitimin düzelmesi hâlinde toplumun da düzeleceğine duyulan inançtır.

2. Necip Fazıl'da Eğitim Düşüncesi

Necip Fazıl, çağdaş edebiyat ve düşünce hayatımızın en önemli simalarından biridir. O, bir şair olarak başladığı yazı hayatında, edebiyatın hemen her alanında kendine özgü eserler vermiş, bu eserlerinin içeriğini düşünce ve felsefi bakışla tahkim etmiştir. O, bir akademisyen, bir bilim adamı, bir eğitim bilimci değildir, ancak bakıldığında bir düşünür olarak bütün bu meslek ve uğraşı alanları ile ilgilendiği görülebilir. O da her aydın gibi, kendi çağının ve kendi toplumunun sorunlarına ilgi duymuş, kendi zamanının felsefi ve toplumsal duyarlığı, ideolojik ve politik çerçevesi içinde düşünmüş, eserler üretmiştir. Devlet, toplum ve insanlık sorunları üzerine düşünmeye başladığımızda, yolumuz eninde sonunda eğitime de düşer. Necip Fazıl'ın yolu da, özellikle bir devlet ve toplum tasarımı ortaya koyduğu, kültür ve medeniyet konularında bir tutum sergilemeye çalıştığı eserlerinde; sosyalizm, komünizm, kapitalizm, faşizm, liberalizm gibi ideolojik yapılanmaların hız kazandığı bir dönemde eğitime de düşmüş; "ben kimim, kim olmalıyım, nerede durmalıyım, kime benzemeliyim, dünya görüşüm ve hayat anlayışım ne olmalı" sorularına cevap aramış, bu bağlamda özellikle ütopik nitelikteki *İdeolocya Örgüsü*'nde bir eğitim tasarımı da ortaya koymaya çalışmıştır. Necip Fazıl bu eserinde teorik çerçevede kalarak doğrudan eğitimin ne olduğunu, insan dünyasındaki yeri ve anlamıyla sorgulamanın yanında normatif bir yaklaşımla eğitimin nasıl olması, nasıl yapılması gerektiği konusunda da ilke ve kurallar koymaya çalışmıştır. Bu nedenle *İdeolocya Örgüsü*'nde programın amaçlarından içeriğine, eğitim öğretim yaşından ölçme değerlendirme sorununa kadar birçok konuda görüşe rastlanabilir.

---

[1] Toplumsal sorunlara eleştiri getiren, çözüm önerileri sunan ütopik nitelikteki eserler arasında Osmalı'nın son dönemlerinde yazılan "Rüyalar" da yer alır. "Rüya" yazarları arasında Ziya Paşa ve Namık Kemal'in isimleri öne çıkar. Yaşanan derin toplumsal, politik ve kültürel kriz karşısında, Osmanlı aydınının çözüm arayışı, söz konusu ütopik eserlerde "rüya" şeklinde tezahür eder. Bu rüyaların içinde toplumsal, politik ve kültürel sorunlara değinildiği görülebilir. *Namık Kemal'in Rüyası*, diğer eserlerinde olduğu gibi "hürriyet fikri" etrafında şekillenir, toplumsal ve kültürel kriz karşısında kitleleri ve belirli mercileri uyarıcı/uyandırıcı bir söylem benimser (Namık Kemal, 2012: 275-300). Ziya Paşa ise daha çok Âli Paşa gibi dönemin ileri gelenleri ile yaşadığı sorunlar çerçevesinde bir rüya kurgusu yapar (Ziya Paşa 1993: 110-125). Cumhuriyete doğru gelen süreçte kim olmalıyız, neye benzemeliyiz, nerede yer almalıyız; yaşama, üretme ve varolma felsefemiz ne olmalı, gibi temel sorular, bir kimlik ve yön arayışı olarak ütopik nitelikteki eserlere yansır. Mehmet Akif'in şiirlerinde, eleştirel yaklaşımların yanında ideal tip ve anlatılar da yer alır. *Safahat*'ın anahtar kişiliklerinden biri olan "Asım'ın Nesli", yarı ütopik bir eserdir. Mehmet Akif geleceğe ilişkin umut ve beklentilerini, "Asım'ın Nesli" tipolojisi üzerinden vermiş, bir bakıma genç Cumhuriyet'in tarihi, "Asım'ın Nesli"nin doğum sancıları içinde geçmiştir. Tevfik Fikret'in eğitim ütopyası "yeni mektep", eğitimdeki modernleşme sürecindeki arayışlardan bir aşamadır. Rasyonel, pratik, bilim ve modern dünyanın değerini öne çıkaran bu yaklaşım, sonraki dönemler için de örnek olmuştur. Geleceğe yönelen ütopik eserlerden bir diğeri de Ziya Gökalp'in *Yeni Hayat Doğru Yol* isimli eseridir. Gökalp bu eserinde, yalın bir şiir diliyle, millete, devlete ve kültüre ilişkin düşüncelerini sıralar. Bu eser, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren izlediği devrimlerin haberciliğini de yapmış, adeta onların fikir mimarı olmuştur. Bu eserde din, dil, millet, devlet, toplum, kadın, aile gibi konuların yanında mektep, medrese ve üniversite gibi alanlara ilişkin görüşler de yer almaktadır (Gökalp, 1976).

Peki, Necip Fazıl'ın eğitim görüşü nasıldır, eğitime nasıl bakar? Eğitim denildiği zaman ne anlar, hangi konulara öncelik verir? Kuşkusuz, eğitim onun için, bir okuma yazma işi olmadan önce, insan ve şahsiyet olma işidir; meslek sahibi olma, teknik konularda bilgi ve beceri sahibi olma daha sonra gelir. İnsanlaşma ahlâkla, şahsiyet ve değer sahibi olmakla başlar ve bu eğitimin ilk ve en öncelikli hedefidir. İnsan en değerli varlıktır; eğitilmezse en değersiz, en vahşi varlık hâline de gelebilir. Eğitim, öncelikle şahsiyetli insanlar yetiştirmek içindir (İÖ: 371). Bilim, teknoloji eğitimi, tıpkı Nurettin Topçu'da olduğu gibi, ancak şahsiyet olabilmiş bireylerde olumlu sonuçlar verir, aksi halde istenmedik sonuçlara hazır olmak gerekir. Şahsiyeti oluşturan asıl husus, değerlerdir. Değer insan davranışlarında cisimleştiğinde organizma şahsiyete dönüşür. Şahsiyet somut bir yaşantıdır, gerçekliktir; bir varoluştur. Bu açıdan bakıldığında bilgiden değere, değerden şahsiyete dönüşme "pratik"i, Necip Fazıl'ın sevdiği ve sık sık kullandığı bir kavramla "aksiyon"u gerekli kılar (Bkz. Kısakürek, 1973). Kendi başına bilgi ya da kendi başına değer, aksiyona evrilmeden şahsiyete dönüşmez. Buna göre somut bir varoluş alanı, bir değer ve ahlâk öznesi olarak şahsiyet sadece teorik birikime sahip kişi değildir; öncelikle belirli bir değer duygusuyla yaşayabilme, iş ve eylem üretebilme (*aksiyon*) yeterliğine sahip kişidir. Eğitim sadece bilgi öğretmez, kişilik de kazandırır; bunun yanında hareketi ve eylemi de öğretir; sadece teorik yönü olan değil, pratik boyutu da olan bir etkinliktir.

Bu açıdan bakıldığında eğitim öncelikle ailede, anne babanın örnek telkin ve davranışlarıyla başlayan bir değer, tutum, huy ve mizaç kazandırma işidir; çevre ve okul daha sonra gelir. Aile ve toplum, aile ve okul, bir eğitim faaliyeti içinde ortak bir değer etrafında birleşir. Eğitim toplumu, toplumun aklını ve ruhunu yeniden üreten bir aygıt olarak sadece birey ve devlet, birey ve toplum arasındaki ahengi sağlamaya yönelmez, aynı zamanda bireyin bizzat kendi içindeki uyumunu da sağlar. Bu yaklaşım, zihin eğitimiyle birlikte bir ruh, duygu ve karakter terbiyesini de gerekli kılar. Bu nedenle Necip Fazıl'da eğitim bireyden topluma, toplumdan devlete, devletten yine bireye doğru evrilen karşılıklı bir olma ve oluşturma, biçimlenme ve biçimlendirme faaliyetidir. Necip Fazıl, eğitimi, devlet organizasyonu içinde, bu organizasyonu üreten, tamamlayan, ama yine bu organizasyon tarafından üretilen temel bir kurum olarak görür. Temel kurum olmasının nedeni, devleti ve toplumu biçimlendiren, hayata yön veren, zihni ve zihniyeti, değeri ve şahsiyeti üreten bir işlevle ortaya çıkmasıdır. Eğitim, erdemli toplumu oluşturmak için bir araçtır. Erdemli toplum, eğitim kurumları vasıtasıyla üretilir. Eğitimin temel amacı, şahsiyetli birey ve erdemli tolumu yetiştirmektir. Kendi yetenek ve eğilimleri doğrultusunda bireyin yetişmesi, bir değer ve duygu varlığı olarak topluma katılması, esastır. Devlet ve toplum düzeni ve bu düzenin çekirdeğini oluşturan "şahsiyet", pek çok düşünürde olduğu gibi Necip Fazıl'ın eğitim anlayışında da eğitimin en temel değeri durumundadır.

3. Müfredat Çerçevesinde

Temel ilke herkesin okuryazar olması, 7-12 yaşları arsında verilen beş yıllık temel ve zorunlu eğitimi almasıdır. Hangi meslek ve iş grubundan olursa olsun, nerede ve hangi bölgede yaşarsa yaşasın devletin bu eğitimi verme, vatandaşın da alama zorunluluğu vardır. 12-17 yaşları arasında beş yıllık orta öğretim devresi yer alır. Orta öğretim de mazereti olmayan her bir birey için zorunlu olacaktır. Eğer ilgili mercilerden "özür vesikası" getirirse bu eğitimden muaf olabilecektir. Özür vesikası da ancak köylü, rençper, kaba işçi ve benzeri kişilerin hakkıdır (İÖ: 234). Bu açıdan bakıldığında ilkokul tümüyle zorunlu, ortaöğretimde ise mazerete bağlı kısmi muafiyet durumu söz konusudur.

Necip Fazıl'ın eğitim anlayışı içinde "yönlendirici eğitim" olarak ifade edebileceğimiz bir eğitim anlayışı söz konusudur (İÖ: 247). Yönlendirici eğitimin tarihini felsefe içinde Platon'a kadar geri götürebiliriz. Platon, insanı, ruhun üç özelliğinden hareketle eğitmek gerektiğini söyler. O, akıl ögesi etkin olan altın, cesaret ögesi etkin olan gümüş, iştiha özelliği etkin olan tunç doğalıları, belirli bir döneme kadar birlikte, belirli aşamalardan sonra da kendi yetenek ve eğilimleri doğrultusunda özel eğitime tabi tutmak gerektiğini söyler. Aklı etkin olan kişi, felsefe, mantık, matematik, geometri; cesaret öğesi etkin olan kişi ülke savunmasına yönelik savaşçı eğitimi alacaktır. Tunç doğalılar ise ruhlarında iştiha (şehvet ve arzulama) gücü etkin olan "üretici" kişiler olarak belirli bir mesleğin eğitimini alacaklardır (Platon, 1992). Toplumsal adalet ve bireysel mutluluk temelinde şekillenen bu sistemde, bireye, kendi yetenek ve ilgileri doğrultusunda bir eğitim verilir. Ancak bu yetenek ve ilgilerin kendini belli edebilmesi ve sergileyebilmesi için belirli bir süreye ihtiyaç vardır. Platon'da yeteneğin ve "ruhsal öğe"nin temayüz etmesi, on dokuz yaşlara kadar sürer. Bu yaşa kadar ortak olan eğitim, bu yaştan sonra akıl eğitimi (filozofların eğitimi), cesaret eğitimi (bekçilerin eğitimi) ve üretim gücünün eğitimi (meslek eğitimi) olmak üzere özel alanlara yönlendirilir. Modern eğitimin bir özelliği durumunda olan ve "çoklu zekâ", "birey merkezli eğitim" gibi

kuram ve yaklaşımlarla desteklenen yönlendirmeli eğitim, Necip Fazıl'ın düşlediği erdemli toplum ve ideal devlet anlayışı içinde de etkin bir yer tutar. Zira tıpkı Platon'da olduğu gibi, toplumsal sınıflar bu eğitime göre ve bu eğitim çerçevesinde oluşur; toplum bu eğitim çerçevesinde form kazanır. Bu yüzden eğitimin toplumsal hiyerarşinin oluşumu ve sınıflar arasındaki geçişin ortaya çıkmasındaki önemine işaret eder.

Necip Fazıl eserinde yönlendirmenin nasıl olacağı konusunda ayrıntılara da yer verir. Öğretmenlerin öğrencinin yeteneği, potansiyeli, ihtiyaçları, hedefleri, çalışma gücü ve duygusal durumu konusundaki gözlem ve değerlendirmelerinden oluşan raporları, onun nasıl bir eğitim alacağı, hangi alanda eğitim göreceği, nasıl bir meslek seçeceği konusunda etkili olur. Öğretmenlerin en önemli görevlerinden biri, öğrencinin bireysel yetenek ve potansiyelini göz önünde tutmaları, bu konuda özel bir ilgi ve dikkat geliştirmeleridir. Yönlendirmeli eğitim ilkokuldan başlar; Necip Fazıl bunu, "istidat ilkokulda mimlenir" diye dile getirir (İÖ. 245). Yetenekli öğrencileri, hangi toplumsal sınıfa ait olursa olsun, ayrım yapmaksızın eşsiz mücevherler gibi keşfedip ortaya çıkarmak, koruyup gözetmek, en iyi şekilde eğitim görmeleri için çaba harcamak, öğretmenin öncelikli görevidir (İÖ: 234). Devlet yetenekli öğrencileri himayesine alacak, gerekirse yurtdışında eğitim görmelerini sağlayacaktır. Bireyin, devlet ve toplumun yararı önceliklidir; ancak daha da önceliklisi, yeteneğin değerlendirilmesi, bireyin bizzat mutlu ve üretken olması, kendi varoluşunu gerçekleştirebilmesidir. Eğitim devlet ve toplumun kalite ve nitelik kazanmasına hizmet edecek, bu çerçevede bireysel mutluluğun gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır.

Eğitimi oluşturan temel unsurlardan biri, öğretmendir. Öğretmen eğitim faaliyetini gerçekleştiren, şahsiyet ve değerleriyle öğrenciye model olabilen, dahası onu sahip olduğu yetenek, zekâ ve potansiyele göre eğitip yönlendirebilen kişidir. Öğretmen geleneksel eğitimde (idealist eğitim felsefeleri de dâhil), o kadar merkezi bir konumda bulunur ki eğitim neredeyse tümüyle onun etrafında dönüp dolaşır. Bu sistem içinde öğretmen, sadece bilgisi ve kapasitesi ile değil, davranışları ve kişiliği ile de model olabilen kişidir. Disiplin, öğretmen merkezliliğin bir parçasıdır. Bu yaklaşımda öğretmen sadece bilgi vermez, sadece öğretmez; form da verir, biçimlendirir ve yönlendirir de. Öğretmenin becerisi, yönlendirmesi ve performansı esastır. Bu yaklaşımda talebe anne babasından ziyade hocasına aittir; edineceği bilgiden, benimseyeceği ahlâktan, bürüneceği tavır ve edaya kadar, her şeyi onun elinden alacaktır (İÖ, 232). Bu anlamda öğretmen sadece verdiği bilgilerle eğitmez, model kişiliği ve örnek davranışları ile de eğitir. Onun bu temel konumu beraberinde öğretmen yetiştirme sorununu da getirir. Eğitimin kalitesi, öğretmene bağlıysa, o zaman, iyi öğretmen yetiştirebilmek eğitimin öncelikli hedefleri arasında yer alır. Bu da öğretmen yetiştiren kurumları gündeme getirir. Buna göre, eğitim sorununu çözebilmek için öncelikle öğretmen yetiştirme sorununu çözmek gerekir. İyi yetişmiş öğretmen iyi eğitim, iyi eğitim ise şahsiyetli bireyler, adaletli yönetim ve erdemli toplum demektir. Necip Fazıl'ın *İdeolocya*'sında sadece öğrenciyi yetiştirmek değil, öğrenciyi yetiştirecek öğretmeni yetiştirmek de eğitim öğretimin öncelikli hedefleri arasına alır.

4. Bilgi, İdeoloji ve Otonomi

Eğitim felsefesi, eğitimi, ontolojik, epistemolojik ve değerler boyutu ile ele alıp inceleyen, eğitimin kavramsal yapısının oluşmasına katkı sağlayan, eğitimin amaçlarının tespitinden güncel eğitim öğretim sorunlarının tartışılmasına kadar etkili olan çağdaş felsefe disiplinidir. Necip Fazıl her ne kadar bir eğitim kuramcısı, alandan bir eğitimci olmasa da eğitim konusunu ele alırken eğitimin epistemolojik, ontolojik, etik ve estetik boyutlarına değinilerde bulunur. Eğitimin ontolojik boyutu, öğretmen öğrenci ilişkisinde, epistemolojik boyutu öğretilen bilginin değeri, anlamı ve doğruluğu konusunda, etik boyutu ise öğrenciye kazandırılan değerler konusunda ortaya çıkar. Bu arada onun politik, ekonomik ve kültürel değerinin olduğunu da unutmamak gerekir. Necip Fazıl'ın eğitim anlayışı içinde de bu konulara ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı görülebilir.

Aristoteles, bilme isteğinin insanın içinde doğal olarak bulunduğunu söyledikten sonra bu isteği "merak" ve "hayret" duyguları ile ilişkilendirir. Buna göre insan soran, soruşturan, bilmek ve anlamak isteyen bir varlıktır. Bu güçlü bilme isteğinin temelinde Hegel'in işaret ettiği gibi, yeryüzünde "kendini güvende hissetme" isteği de olabilir. İnsan yeryüzündeki yabancılığını ve tedirginliğini, kısmen de olsa bilgi ile atabilir. Bu açıdan bakıldığında insanın yeryüzündeki uzun yürüyüşü, başlangıçtan bugüne, bilme, anlama ve uygulama ile yeryüzüne yerleşme çabasının öyküsüdür. *İdeolocya Örgüsü*'nde bilim, bilgi ve bilgelik, hem pozitif bilimler anlamında, hem de hikmet geleneği anlamında önemli görülür. Dinî referanslarda, ilim, hikmet ve okuma kavramları öne çıkar. Bu anlamda bilimle, eğitimle uğraşmanın manevi yönü de vardır (İÖ: 238). "Eşyanın sırrını keşfetmeye adanmış, kaynağını *eşyanın sırrını* keşfetmede, bulan anlayış, sınırsız bir ufuk çizgisi koyar kendisine: Sormakta, soruşturmakta, bilmekte, öğrenmekte,

keşfetmekte sınır yoktur" (İÖ: 234). Bu şekilde eğitimin epistemolojik boyutu, bilginin değeri ve kapsamı üzerine güçlü bir vurgu ile başlar. Bu anlayış bilimleri ihya etmeyi, onları öğrenmeyi, öğretmeyi, geliştirmeyi kutsal bir görev olarak ilke edinir. Bu ödevin "Beşikten mezara kadar ilim dileyiniz", "İlim Çin'de de olsa gidip arayınız", gibi ilkeleri vardır. En ileri bilim ve teknoloji İslam kültürünün ürünü olması gerekirken Müslümanların kendi manevi değerlerinden uzaklaşmaları beraberinde bilimden, felsefeden, sanattan, tefekkürden, bu tür medeniyet unsurlarında da uzaklaşmaları sonucunu doğurmuştur. Necip Fazıl, Müslümanların, ilim/bilim, kültür ve düşünce üretmede sorun yaşadıklarını, bunun da başlıca nedeninin, dini anlamada gösterdikleri yetersizlik olduğunu düşünür. Bu yetersizlik, öncelikle "taassup" şeklinde tezahür eder. Taassup pek çok konuda olduğu gibi bilim ve eğitim konusunda da büyük bir engel teşkil eder ve yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Sözgelimi bisiklete şeytanarabası demek, matbaayı küfür aleti olarak ilan etmek, rasathaneyi dine aykırı olduğu gerekçesiyle yıkmak, "asıl mesele" niteliğinde olan zihniyet sorunlarıdır (İÖ: 127).

Felsefî çerçeve içinde değerlendirilebilecek konulardan biri de eğitimin etik boyutudur. Etik boyut, değerler sorunu yanında en çok ideolojik çerçevede kendisini gösterir. İdeoloji, Necip Fazıl'ın içinde yaşadığı yüzyılın gerçeği; hayatı, dünyayı, varoluşu, toplumu, üretim ve tüketim biçimini anlama tarzıdır. Bu hâliyle, Ortaçağ boyunca din merkezli yaklaşımların sunmuş olduğu cevaplar yerine belirli bakış açılarının ürettiği cevaplardır. Özellikle aydınlanma dönemi ile hız kazanan kilise öğretisinden kopma; dünyayı akılla kavrama çabası, Fransız İhtilali ve Sanayi devriminin de etkisi, sosyal hayatta meydana gelen değişim ve dönüşümlerle birlikte, dinden kopuk, ancak din benzeri öğretilerin doğmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım, devlet, toplum, hukuk, eğitim, üretim tüketim konuları başta olmak üzere insan dünyasında ortaya çıkabilecek soruları cevaplamayı amaçlamıştır. Felsefenin aksine ideoloji bütün insanlar adına soruları cevaplar ve bu cevapları telkin eder. Doğal olarak içinde şahsi düşüncenin ve iradenin erimeye uğradığı bir "kitleselleşme" eğilimi kendini gösterir. Bu açıdan bakıldığında özellikle 20. Yüzyıl bir ideolojiler çağı olmuştur. Bir ideolojinin adamı olmak, bir "dava"ya sahip olmak olarak da görülmüştür. Dinlerdeki "tebliğ", "telkin" ve "misyon" hareketinde olduğu gibi, ideolojilerde de başkasına ulaşma, yaygınlaşma, güç ve iktidar elde etme eğilimi vardır. Zira onlar, dünyayı anlamayı değil, değiştirmeyi isteyen, "praxis" öncelikli tutumlardır (Marx, K. – Engels, F. 2013: 16). Aynı şekilde kendi öğretisini başkasına telkin etme, bu şekilde bir inanç, bağlılık, itaat duygusu oluşturma eğilimleri vardır. Bu nedenle her ideoloji, kendini hayata hâkim kılma, insanların varoluş sorunu karşısında cevap olma, onları kendi öğretileri çerçevesinde aşılama amacı güder. Fikirlerin din gibi hayata hükmetmeye başladığı, eleştirel düşüncenin ötelendiği, bireydeki seçme ve karar verme yetisinin paranteze alındığı bir noktada, bireyin eğitimi, özerkliği, erdem değerleri ve bütün bunlarla birlikte temel hedef durumunda olan "şahsiyet olma" durumu da güçleşir.

Oysa insanlaşma süreci en fazla düşünme yetisini harekete geçirmede, erdem değerlerini ortaya çıkarmada, özgür iradeyi etkin kılmada ortaya çıkar. Bu durum "özerklik" (*autonomy*) kavramı ile ifade edilebilir. Otonomi, bireyin tüm yükümlülüklerinden, bağ ve bağlantılardan çözülmüşlüğü anlamına gelmez, aksine kendi değerlerini seçmesi ve oluşturması, özgür iradesi ile bu değerlere bağlanması anlamına gelir. Söylenilen her şeyin mutlak olduğu vehmi, elinin değdiği her şeyi altına çeviren Midas'ın durumuyla kıyaslanabilir. İdeoloji katı ve değişmez ilkeleri, mutlaklaştıran, dikte ve telkin eden tutumuyla, kendine yeni ve güçlü yerleşme alanları oluşturur. İdeolojik eğitim, öncelikle bir endoktrine faaliyeti olacağından, özgür, sorumlu ve kendi değerlerinin sahibi özerk bireyi istemez; bunun yerine tabi olan ve itaat eden kitleler yaratmayı amaçlar. Bu çerçevede değerlendirildiğinde şahsiyet ve değer eğitimini ilke edinen Necip Fazıl'ın eğitim anlayışının ideolojik bir zeminde değil, daha çok felsefî ve varoluşsal bir çerçevede düşünülmesi gerektiği anlaşılabilir.

Necip Fazıl, her düşünür gibi kendi zamanına, kendi zamanının sorunlarına bağlıdır. Görüşleri ve yaklaşımları, bu bakış çerçevesinde ortaya çıkar. Ancak, onun eğitim konusunu sorgularken karşı karşıya olduğu sorun yalnız kendi zamanının sorunu değil tarihsel, kültürel ve geleneksek kökleri olan bir sorundur. O, İslam kültürünün karşı karşıya olduğu kültürel kriz ve zihinsel çıkmazı, birçok eserinde, doğru bir noktada, Doğu-Batı, akıl-iman, din-felsefe ikileminde anlamaya çalışır. Onun eğitim ve kültür anlayışı içinde İslam kültürünün inkıraz noktalarını görmek; sorunun ne olduğu, nasıl olduğu, nasıl olması gerektiği konusunu tespit edebilmek de mümkündür.

5. Üç Tema

Necip Fazıl'ın idealist eğitim anlayışında öne çıkan üç tema (1) "şahsiyet eğitimi", (2) "düşünme eğitimi" ve (3) "milli eğitim" kavramıdır. Şahsiyet eğitimi, yukarıda değinildiği gibi, bir değer ve ahlâk

eğitimi olarak bütün eğitim faaliyetinin hedefi durumundadır. Şahsiyet sahibi birey, eğitimin hedefi durumundaki "nasıl bir insan?" sorusuna da cevap niteliği taşır. Eğitimin öncelikli amacı, şahsiyetli ve erdemli bireyler yetiştirmektir. Fen ve teknoloji eğitimi, ancak şahsiyet eğitimi almış, şahsiyet olabilmiş bireylerde işe yarar. Şahsiyet demek, değerlerin kendisinde cisimleştiği kişi demektir. Ama aynı zamanda değerleri yaşayan kişi de demektir. Bu nedenle şahsiyet, öncelikle kendisini pasif ve edilgen bir nesne olmaktan çıkarabilmeyi ve değer sahibi kılabilmeyi ifade eder. Şahsiyet, Tozlu'ya göre, Necip Fazıl'ın eğitim anlayışında, ilk üç unsurun (aşk, akıl ve kendi kendisiyle hesaplaşma) yanında dördüncü temel unsur olarak görülür. Şahsiyet olmak, "eşya ve olaylara hâkim olmak, onları tasarruf altına alabilecek bir mizaca sahip olmaktır. […] Eşyada ve insanda kaybolmamanın yolu, şahsiyet sahibi olmaktır. Yöneten, tahlil ve terkip eden, şahsiyettir. Bir bakıma var olmak şahsiyet olmakla kaimdir" (Tozlu, 2014: 330). Buna göre şahsiyet olmak, en açık ifadesiyle hayatın öznesi olmaktır. Zira insan diğer canlılardan farklı olarak, bir "kişilik varlığı" olarak ortaya çıkar, bu şekilde hayata atılır. Kişiliğin bittiği noktada insanî özellikler de gider ve nesneleşme başlar.

Necip Fazıl'ın eğitimden öncelikli beklentisi hayatta kendi bakış açısını bulabilecek, kendi değerlerini üretebilecek, kendi aklını etkin hâle getirebilecek, üzerinde bulunduğu kültür ve medeniyet ortamının sorunlarını tartışabilecek zihni ve vicdanı etkin kişiler yetiştirmektir. Onun hemen her fırsatta dile getirdiği, her derde deva mütefekkir eksikliğini ortadan kaldırabilecek aktivite, eğitimdir. Her türlü taassuptan, dar görüşlülükten uzak bir tutumla eğitimi, kültürün ve medeniyetin çıkmazları karşısında bir çare olarak görür; programlanmış, aşılanmış bireyi değil, zihni ve vicdanı etkin şahsiyeti öne çıkarır. "İdeolocya" ile İslam kültürünün temel değerleri çerçevesinde ahlâkî, kültürel ve düşünsel bir tutum sergiler. Tefekkür konusunu sık sık bunun için gündeme getirir; kültürün temel sorunu "mütefekkir eksikliği"dir. Mütefekkir, toplumun gören gözü, düşünen aklı, anlayan zihni, hisseden vicdanıdır. Kendi üzerine bilinç ve farkındalık oluşturacak mütefekkirleri yetiştiremeyen bir toplum kendi sorunlarını da göremez, kendi meselelerini de algılayamaz, kendi problemlerini de çözemez; aynı döngü içinde yuvarlanıp durur. İslam kültürünün kendi düşünürlerini, kendi mütefekkirlerini yetiştirmeden kendi sorunlarını göremeyeceğine, kendi sıkıntılarını hissedemeyeceğine, kendi yolunu bulamayacağına inanır (Kısakürek, 1984: 221-224). Onun hedefi kendi aklıyla tefekkür edebilen, kendi vicdanı ile hissedebilen, değer ve ölçüt ortaya koyabilen şahsiyet sahibi bireyelerdir.

Necip Fazıl, sadece *İdeolocya Örgüsü*'nde değil, hemen hemen her eserinde düşünce ve fikir üzerine vurgu yapar. Onun öncelikle aklı ve zihni eğitmek isteyen bir düşünme eğitiminin peşinde olduğu söylenebilir. Peki, düşünme eğitimi nedir, neyi amaçlar? O, öncelikle "gören", "anlayan", "hisseden"; kendi durumunu, bir kültür ve medeniyet perspektifi içinde analiz edebilen, insanlık adına kaygıları olan bir insan idealine yönelir. Zihinsel kapasite ve düşünme yeterliliği, *otonomi* kavramının içerik kazandığı alanlardan biridir. Ne olacaksa bilgiyle, fikirle, düşünceyle olacaktır. Yollar fikirle geçilecek, gözler fikirle açılacak, sorunlar fikirle çözülecektir. Başımıza ne gelmişse mütefekkir eksikliğinden gelmiştir (Kısakürek, 1984: 221, 223, 224). Düşünürleri, aydınları olmayan toplumlar nerede bulunduğunu, kim olduğunu, ne yaptığını, nereye gittiğini göremeyen kişiler gibidir; çözüm getirmek bir yana kendi sorunlarını algılamaktan bile acizdirler. Tefekkür olmayınca aydınlanma da gerçekleşmez. Birey düşünme kapasitesini etkin hâle getirmeden nasıl ki otonom hale gelemiyorsa, aynı şekilde filozofları ve mütefekkirleri olmayan toplumlar da otonomilerini kazanıp kendilerini düşünemez, kendi varoluşları üzerine tefekkür edemezler. Bu, kültür ve medeniyetin giderek bir tutsaklığa doğru evrilen buhranıdır. Buhrandan çıkış yolunun oluşabilmesi için düşünme yetisinin aktif hâle gelmesi gerekir. Necip Fazıl'ın eğitim anlayışının yöneldiği temel hedeflerden biri, düşünür, filozof, mütefekkir yetiştirmek olduğu söylenebilir. Zira sadece İslam kültürünün sorunları değil, insanlığın sorunları da düşünen insanların gayretiyle görülecektir. Bu nedenle, fikir en büyük hedef ve en büyük değer olmalıdır. Ne olacaksa tefekkürle, fikirle olacaktır; bunun alternatifi yoktur. Düşünme yetisini aktif hâle getirmenin, varoluşun sahte ve yapay katmanlarını aşarak köke, asıl ve saf olana yönelmek gibi bir anlamı da vardır (bkz. Tozlu, 2014: 327). Necip Fazıl, insan olmanın tüm değerini, sahih bir tefekkür faaliyetine yüklemiş gibi görünür.

Üzerinde durabileceğimiz bir başka tema, "milli eğitim" kavramıdır. Bu kavramın çerçevesini "vatana bağlılık" duygusu oluşturur. Vatan ilk anda belirli bir coğrafya üzerinde kurulmuş devlet düzeni olarak anlaşılabilir; ancak Necip Fazıl'da vatan, bu anlamı içermekle birlikte, bu somut anlamı aşarak belirli bir coğrafya ve belirli bir toprak parçasının ötesinde bir ideale, bir fikre dönüşür. "Vatan-ı asli", vatan duygusunun kaynağı, varlığın tözü ve ruhudur. Necip Fazıl "vatan" dediği zaman "ülke" dediği zaman, "Anadolu" dediği zaman, "Doğu" dediği zaman "vatan" kelimesinin anlam katmanlarına doğru yönelmiş olur. Belli ki, vatan onun için fiziksel bir mekân olmanın ötesinde bir ruh, bir metafiziktir. Bu açıdan

bakıldığında eğitim bir vatanda yapılır, bir vatan adına yapılır, bir vatanda güzel ve mutlu yaşamak için yapılır; yerleşmek ve yerlileşmek için yapılır, iyileşmek ve kendine gelmek için yapılır, evrensel bir bakış elde etmek için yapılır; doğayı kültüre ve ruha dönüştürmek için yapılır. Bu da eğitimin ontolojik içerimlerinden biridir.

Eğitim tarafsız bir müessese olmaktan çıkacak; belirli bir fikir ve dünya tasavvuru doğrultusunda olacaktır. Değer duygusu anlamında nötr, değersiz bir konumu da olmayacak; bir toplumu, bir milleti ve bir devleti, toplum ve devlet olma seviyesine yükselten değerleri, taassuba ve dar görüşlülüğe meydan vermeden anlayacak ve yorumlayacak bir çerçevede olmalıdır; milli eğitim öncelikle budur. Bir yandan milli, bir yandan evrensel değerlerin harmanlandığı bir uygulama, milli eğitimin felsefesini ve içeriğini oluşturur. Bu açıdan bakıldığında "milli olan"ın içinde evrensel değerler de vardır, evrensel değerlere açılan bir kapı da vardır. Söz konusu millilik, evrenselliği dışlayan değil, aksine bir yandan ona açılırken ve ona katkı sağlarken öte yandan da onu kendi içinde yorumlayan ve özümseyen bir niteliktedir. Yabancı memleketlere öğrenci gönderip bilim ve teknoloji açısından oraların katkısını almak, bu özümseme, evrensel olanla kurulan bağı ifade eder. Bilgi, sanat, edebiyat, teknoloji gibi değerler bile bu milli zeminde yeniden anlamlandırılıp yorumlanır (İÖ, 245).

Eğitim devlet ve toplum nizamının oluşmasında temel unsurlardan biridir. "Erdemli toplum" idealinin gerçekleşmesi, erdemli bireylerin yetişmesiyle mümkündür. Necip Fazıl'ın öne çıkardığı "milli eğitim" anlayışı, basit anlamda ulus-devlet çerçevesinde ideolojik-politik bir yapılanma değil, geniş anlamda İslam kültür ve medeniyetinin sorunlarına çözüm getirecek bir anlayıştır da. Ancak bakıldığında onun tüm insanlık için bir iyilik, güzellik mesajı olma iddiası taşıdığı da düşünülebilir. Zira Necip Fazıl, *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*'nda bu iki kültür oluşumunun, kendi içindeki kriz ve sorunlara da çözüm olabilecek şekilde, birbirini tamamlamasından söz eder ve bunu "çifte kanat" metaforuyla dile getirir (Taşdelen, 2016). Milli eğitim kendi içine kapanma anlamına gelmez, aksine kendi içinden çıkma, dünyaya açılma anlamına gelir. Yabancıyı dışlama ve yok etme anlamına gelmez, kendinden olmayanı kendine aşina kılma anlamına gelir. Katı milliyetçilik anlamına gelmez, kendi insanı ve insanlık değerleri adına hareket edebilmeyi, kendi dışındaki dünya ile bir kimlik oluşturabilmeyi ifade eder. Bu yaklaşım onu evrensel olandan uzaklaştırmaz; zira idealist yaklaşım her zaman evrensel bir nosyonla ortaya çıkar.

Sonuç

Bu makalede Necip Fazıl'ın eğitim anlayışını ideolojik değil, felsefî ve varoluşsal bir çerçevede, bir yaşama kültürü oluşturma çabası olarak ele almaya çalıştık. Kuşkusuz bu bakış açısı için pek çok neden sunulabilir. Bunlardan biri ideoloji kavramının 20. Yüzyılda yaşanan olumsuz deneyimlerle birlikte ima ettiği "güvensizlik" durumu, ikincisi ideolojik sistemlerin ruhen ve zihnen özerk bireyler yerine belirli bir öğreti çerçevesinde "bağlı" kişiler, "programlanmış" kitleler oluşturmayı hedeflemeleridir. Kendi öncülümüzden hareket ederek söylersek, Necip Fazıl'ın eğitim anlayışı, bir ideoloji yüklemesi yapan değil ideolojilerin sorgulandığı bir eğitim anlayışı da olmak zorundadır. Bu çerçevede "ideolocya"yı "politika" olarak, "dünya görüşü olarak", "hayat anlayışı olarak", "yaşama kültürü" ve "medeniyet fikri" olarak anlamak yerinde olur. Politika, hayatı ve toplumu düzenlemek anlamında insanın olduğu her yerde vardır. İdeolojilerde ise bir üst zihne tabi olma, talimatlara uygun hareket etme, öğretinin sınırları içinde kalma, düşünme ve davranış biçimlerinin kodlanması ve sınırlanması durumu söz konusudur. İdeolojiler, bağımsız düşünebilen bireyler oluşturmayı amaçlamazlar, talimatlara uygun hareket eden, öğretiden ödün vermeyen katı bireyler yetiştirmeyi amaçlarlar. Oysa eleştirel düşünce hep belirli bir özgür tutumun, belirli bir kuramsal yaklaşımın, belirli bir *theoria*'nın ürünü olarak ortaya çıkar.

Necip Fazıl'da eğitim, bireyin yeterliğini, ahlaksal, zihinsel ve kişilik olgunluğunu artıran bir çaba olduğu kadar, devlet yapılanmasının kendini yaşatma, sürdürme, aktarma, geliştirme ve yeniden üretme reflekslerinden de biridir. Bu eğitimin temel özellikleri arasında: (1) disiplin vardır, (2) öğretmen merkezlilik vardır, (3) ahlâk, şahsiyet vardır, (4) bilim ve teknoloji vardır, (5) felsefe, sanat ve edebiyat vardır, (6) vatanseverlik vardır, (7) yeteneğin değerlendirilip insanlığa kazandırılması vardır. Acaba bütün bunların otonom bireyi ortaya çıkarmak için olduğu söylenebilir mi? Necip Fazıl bireyi merkeze alır, teklifini ona götürür. Bireyler de bir araya gelerek toplumu oluştururlar. Her ne kadar ilk bakışta bir ayrım gözetilmese de denilebilirse Necip Fazıl toplumdan bireye değil, bireyden topluma gider; asıl olan bireydir, bireyin yetişmesi ve yetiştirilmesidir. Eğitimin amacı olarak şahsiyet sahibi, özgür, eleştirel düşünebilen, vicdanı ve sağduyusu etkin, kendi varoluşsal koşullarının analizini yapabilen otonom bireyi gördüğü söylenebilir.

Necip Fazıl'ın eğitim anlayışını, "kitle oluşturma"ya yönelik bir ideoloji eğitimi olarak ele almak doğru olmayacaktır. Onun eğitim anlayışı, eğer kökeninde yine "ide" olacaksa; aklın, ruhun, kişiliğin, erdem değerlerinin öne çıktığı, metafizik duyarlığa sonuna kadar açık "idealist eğitim anlayışı" olarak değerlendirilebilir. O, ahlaklı ve adaletli bir toplum idealine yönelik, aynı zamanda nasıl bir kültürel, tarihsel ve geleneksel zemin üzerinde durduğunun muhasebesini de yapabilecek entelektüel bireylerin yetiştirilmesini hedefler. "Eğitimde idealist yaklaşım, bir takım ahlâkî amaçlara veya moral ilkelere dayanır. Eğitim bu yaklaşımda etiğin, hatta siyaset felsefesinin aracı hâline gelir. Bu yaklaşımın önemli temsilcilerinden biri olan Platon'da eğitim, devleti ve sosyal düzeni iyilik idesi ve adalet ilkesine göre inşa edip örgütleme amacı" güder (Cevizci, 2011: 25). Aynı zamanda insanlığın sanat, edebiyat, felsefe ve kültür birikimini öncelemesi ve eğitimi bu bilgileri merkezileştiren bir müfredat çerçevesinde oluşturması, disiplini ve ciddiyeti öne çıkarması, aklı bedene ve duygulara egemen kılması, dinî ve ahlâkî değerleri merkeze alması, köklerini fizik ötesi alanda bulması gibi özellikleriyle idealist eğitim, Necip Fazıl'ın eğitim anlayışına ışık tutabilecek niteliktedir. Platon'un dört erdem değerinde (bilgi, adalet, cesaret, ölçülülük), Aristoteles'in ve Farabi'nin mutluluk kavramında, Kant'ın otonom birey anlayışında, bu idealist eğitimin izlerini bulmak mümkündür. İdealist eğitim, zihinsel eğitimi, erdem ve ahlâk değerini ve nihayetinde bütün bu değerlerin bireyde somutlaşmasını ifade eden şahsiyeti öne çıkarır. Tıpkı Topçu'da olduğu gibi, ancak bu değerler kazanıldığında fen ve teknoloji derslerinin bir anlamı olabilir. Bu nedenle de tarih, edebiyat, ahlâk, din dersi, felsefe gibi şahsiyet oluşturucu dersler, fen ve teknoloji derslerinin önüne geçmelidir. Modern bilim ve teknolojiye ilişkin bilgi ve beceriler, ancak şahsiyet hâline gelebilmiş bireylerde iyi sonuçlar verebilir, aksi hâlde zararlı bile olabilirler (Topçu, 1998: 116, 134).

Bu makalede dile getirilen görüşler Necip Fazıl'ın eğitim anlayışının belirli bir öncül ve bakış açısından ele alınıp yorumlanmasıdır. Kuşkusuz farklı öncül ve bakış açıları da kullanılabilir. Sözelimi onun öncelikle ideolojik bir eğitim öngördüğü, eğitimi bir endoktrine etme faaliyeti olarak algıladığı da söylenebilir. Fazla devletçi bulunarak bireyin üzerini örttüğü ve toplum içinde erittiği de söylenebilir. Kız çocuklarının eğitimini ev kadınlığı ve annelikle sınırlaması, bir "ayrımcılık" olarak değerlendirilebilir. Bütün bunların yanında, biraz çabaladığımızda, tıpkı bu makalede olduğu gibi, bireyin otonomisini temele alan, felsefi, varoluşsal bir eğitim tasarımı yaptığı da düşünülebilir. Ama hangi bakış açısını kullanırsak kullanalım sonuçta Necip Fazıl'ın eğitimle ahlâk, değer ve şahsiyet sahibi bireyi hedeflediği görülebilir. Onun hedefi itaat eden, boyun eğen değil, tefekkür eden, düşünen, değer ve eylem üreten, aklı ve vicdanı etkin şahsiyet sahibi bireylerdir. Necip Fazıl, "ideolocya" ile bir diktatörlük tasarımı yapmaz; aksine tek tek bireylerin kendi kimliğine, kendi şahsiyet ve özerkliğine kavuştuğu bir tasarım gerçekleştirir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Her büyük düşünür gibi Necip Fazıl'ın görüşleri de farklı açılardan yorumlanmaya ihtiyaç duyar. Ancak hangi bakış açısını benimsersek benimseyelim, şunu bilmemiz gerekir: Söylediğimiz her şey, söylenebilecek son şey değildir.

Kaynakça

Aristoteles, 2014. *Politika*. Çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bumin, K. (2015). *Batıda Devlet ve Çocuk*. Konya: Çizgi Yayınları.

Campanella, T. (2004). *Güneş Ülkesi*. Çev. Veysel Atayman, İstanbul: Bordo-Siyah Klasik Yayınları.

Cevizci, A. (2011). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Dewey, J. (1955). *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education.* New York. The Macmillan Company.

Dewey, J. (1915). *The School and Society*. Chicaco: The Univercity of Chicaco Press.

Farabi (1974). *Mutluluğun Kazanılması* (*Tahsîlü's - Sa'ade*). Çev. Hüseyin Atay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Freire, P. (2013). *Ezilenlerin Pedagojisi*. Çev. D. Hattatoğlu – E. Özbek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gutek, G. L. (2011). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. Çev. Nesrin Kale. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Gökalp, Z. (1976). *Yeni Hayat Doğru Yol. Ankara*: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Illich, I. (2013). *Okulsuz Toplum*. İstanbul: Şule Yayınları.

Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma.* Ankara: Vadi Yayınları.

Kısakürek, N.F. (1973). *İdeolocya Örgüsü*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N.F. (1973). *İman ve Aksiyon*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N.F. (1984). *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Namık Kemal (2012). *Rüya*. Haz. Sena Tekin Balcı. Hikmet Yurdu,10, ss. 275-300.

Marx, K. – Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*. Çev. T. Ok- O. Geridönmez. İstanbul: Evrensel Yayınalrı.

Plato (1988). *Laws*. Tr. Thomas L. Pangle. Chicago – London: The Univercity of Chicago Press.

Platon (1992). *Devlet*. Çev. S. Eyüboğlu – M. Ali Cimcoz. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Taşdelen, V. (2016). *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*'nda Çifte Kanat Metaforu. *Erdem*, 66, ss. 104-115.

Topçu, N. (1998). *Türkiye'nin Maarif Davası.* İstanbul: Dergah Yayınları.

Tozlu, N. (2014) *Eğitimden Felsefeye: Eğitim Felsefesi Üzerine Düşünceler*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınlar.

Ziya Paşa (1993). *Rüya*, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*'nde. Haz. M. Kaplan – İ. Enigün – B. Emil. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.